

TÜRK -ALMAN İŞBİRLİĞİNDE DENEYİMLER VE SONUÇLAR

Erol ESEN¹

ÖZET

Türkiye ve Almanya arasındaki iyi dostluk ilişkileri uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Türkiye ve Almanya için "kader ortaklığı" terimi kullanılmaktadır. Bu da, her iki ülkenin dış ve güvenlik politikalarının birçok alanında birlikte hareket etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu birliktelik, daha sonraki yıllarda her iki ülkenin birçok uluslararası ve Avrupa örgütlerinde üyelikleri konusunda da devam etmiştir. Savaş sonrası dönemde gözlenen Almanya'ya Türk işgücü göçü süreci, Türk-Alman ilişkilerini "en insan yoğun ilişki"ye dönüştürmüştür. 1990'lı yılların sonunda başlayan Türkiye'nin AB'ye uyum süreci ile birlikte bu faktör, gelecekte iki ülkenin işbirliği konusunda önemli fırsatlar içinde barındırmaktadır.

ZUSAMMENFASSUNG

Die guten und freundschaftlichen Beziehungen zwischen Deutschland und der Türkei blicken auf eine lange Geschichte zurück. Insbesondere in der Zeit nach dem II. Weltkrieg wurde für Deutschland und die Türkei der Begriff der "Schicksalsfreunde" geprägt. Dieser steht für das Zusammengehen beider Länder in mehreren Bereichen der Aussen- und Sicherheitspolitik. Dieses gemeinsame Handeln setzte sich in den späteren Jahren auch hinsichtlich der Mitgliedschaft beider Länder in zahlreichen internationalen und europäischen Organisationen fort. In der Nachkriegszeit wurden die deutsch-türkischen Beziehungen im Zuge der türkischen Arbeitsmigration nach Deutschland zu einem sehr „menschenintensivsten“ Verhältnis. Zusammen mit der Ende der 1990er Jahre einsetzenden EU-Integration der Türkei birgt heute dieses besondere Chancen für eine künftige Zusammenarbeit beider Länder in sich.

ABSTRACT

The good and amiable relations between Germany and Turkey have a long history. Especially after WWII the concept of „friends in fate“ was coined for both Germany and Turkey. It stands for the collaboration of both countries in several areas of foreign and security policy. This concerted action was continued in later years due to their common membership in numerous international and European organisations. In the postwar period German-Turkish relations developed in the course of Turkish labour

¹ Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Doç. Dr.

migration into a very „intensive interpersonal“ relationship. This together with the start of Turkey’s EU integration process in the late 90s present a special opportunity for the future cooperation of both countries.

Giriş

Uzun bir geçmişe dayanan Türk-Alman ilişkileri bugün çok yönlü ve çok boyutlu olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel dostluk ve iyi ilişkiler içinde geçen bu birliktelik, hızla gelişen ve iki tarafın da desteğine sahip bir niteliktedir. Bunda birçok faktör ayrı ayrı ve birlikte etkili olmaktadır. 1871’de Alman İmparatorluğu’nun ortaya çıkmasıyla başlayıp, I. Dünya Savaşı’ndaki birliktelikle ilk kez doruk noktasında ulaşan her iki ülkenin dış ve güvenlik politikalarındaki “kader ortaklığı” (Esen, 2007: 35), Türkiye ve Almanya’yı ilerleyen yıllarda daha sık birlikte hareket etmeye zorlamıştır. Kendi bölgelerindeki jeopolitik konumlarının da etkisiyle her iki ülke de uluslararası konjonktürden benzer şekilde etkilenmiş ve II. Dünya Savaşı’ndan sonraki iki kutuplu Dünya’da aynı tarafta yerlerini almışlardır. Sadece dış ve güvenlik alanında değil, iç politikada da benzer gelişmeler görülmektedir. Her iki ülke de tek partili dönem sonrasına rastlayan süreçte, Batı dünyasında yerlerini alırken çok partili parlamenter sisteme geçmişlerdir.

Ancak yakın tarihte Türk-Alman ilişkilerindeki dinamizmi oluşturan ve ikili ilişkilerin bugün birçok alana yayılarak gelişmesini sağlayan iki temel faktör vardır. Bunlar, Türk işgücü göçü ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne (AB) üyelik sürecidir. 1960’lı yıllarda başlayıp 1980’lerin başında ilk doruk noktasına ulaşan göç unsuru, her iki ülke arasındaki ilişkilerde insan faktörünün öne çıkmasına neden olmuştur. Bu gerçeğe ilk kez dönemin Almanya Federal Cumhuriyeti’nin (Bundesrepublik Deutschland – BRD) Türkiye Büyükelçisi Dr. Eckart Cuntz dikkat çekmiştir. Akdeniz Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin (AKVAM) 2007 yılında düzenlediği “I. Türk-Alman İşbirliği Forumu”nun açış konuşmasında Büyükelçi Dr. Eckart şu ifadeyi kullanmıştır: “Başka hiçbir iki ülke arasındaki ilişkiler Türkiye - Almanya ilişkileri kadar ‘insan yoğun/menschenintensiv’ değildir” (Esen, 2007: 42). Almanya’ya Türk işgücü göçü ile Türkiye’nin AB ile yakınlaşma çabalarının yaklaşık aynı yıllarda başlaması, sadece bir tesadüften kaynaklanmamaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun (AET) kurucu üyelerinden Almanya, Türkiye’nin 1960’ların başında giriştiği ve AET ile bir Ortaklık ilişkisi kurmayı hedefleyen çabalarını desteklemekle kalmamış, Türkiye’nin büyük ekonomik beklentilerle ısrar ettiği işçi alımına da aynı yıllarda olumlu yanıt vermiştir.

Türkiye'den Almanya'ya İşçi Göçü

Savaş sonrası taş üstünde taş kalmayan Almanya'da başından itibaren yabancı işgücüne ihtiyaç büyük olmuştur. 1955 yılında Almanya'nın NATO üyeliği sonucu Alman Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden kurulması, zaten çok düşük olan erkek işgücü sayısını daha da azaltmıştır. 1961 yılında Berlin Duvarı'nın da beklenmedik bir şekilde yükselmesiyle, güneybirlik sınırötesi istihdam durma noktasına gelmiş, yabancı işgücüne ihtiyaç daha da artmıştır. 1955 yılından itibaren Almanya'ya örneğin İtalya'dan olmak üzere, diğer Avrupa ülkelerinden de işçi alımı başlamıştır. Önce İtalya, daha sonra İspanya ve Yunanistan'dan gelenlerle sınırlı yabancı işçi sayısı 1955-1960 yılları arasında yaklaşık 200 bin ile tüm çalışanlardaki oranı yüzde 1,3'de kalmıştır. Ancak işçi alımlarına Türkiye'nin de dahil edildiği dönem olan 1960-1972 yıllarında, çalışan nüfus arasında Almanların sayısı 2,3 milyon civarında gerilemiştir. Buna bağlı olarak 1973 yılında Almanya'da çalışan yabancıların oranı yaklaşık yüzde 12'ye yükselmiştir².

Bu yoğun işgücü ihtiyacı, Türkiye'den işçi alımı konusunda zamanın Alman kurumları arasında yoğun tartışmaları engelleyememiştir. Hem dış ve güvenlik hem de iç politikada Türkiye'de artarak devam eden Batı yönelimi ile birlikte Federal Almanya da dahil olmak üzere birçok Batı ülkesinin Türkiye'nin dış politikasına verdiği destek, işçi alımı konusunda kısa zamanda sonuçlarını göstermiştir. Federal Alman Bakanlıklar arası yazışma ve Parlamento Komisyonlarındaki tartışmalara bakıldığında, Türkiye'nin Almanya için ne kadar önemli bir müttefik olduğu her fırsatta dile getirilmiştir. Federal Alman Dışişleri Bakanlığı'nın hemen hemen tamamen yalnız başına sahiplendiği Türkiye ile ilgili bu pozisyon, Türkiye'den işçi alımına kesin bir dille karşı çıkan Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı ile birlikte İçişleri Bakanlığı'nın da itirazlarını bertaraf etmeye yetmiştir (Jamin, 1998: 70-76). Bunda, Türkiye'nin o zamana kadarki Savaş sonrası Almanya politikaları da şüphesiz etkili olmuştur.

Türkiye Almanya'nın 1955'te NATO'ya katılımına onay vererek Almanya'nın sadece Batı Entegrasyonu politikalarını desteklemekle kalmamıştır. Türkiye, Almanya'yı Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı politikalarında da bu desteğini sürdürmüştür. Örneğin Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin tanınmamasını ısrarla savunan Federal Almanya'nın dışişlerinden sorumlu Devlet Bakanı Walter Hallstein, Doğu Almanya'yı

² Yabancı işçilerle ilgili gelişmeler için bkz.: <http://www.rp-online.de/politik/deutschland/42-millionen-migranten-in-nrw-1.480608> (Zugriff: 1.8.2012); Türkiye'den Almanya'ya işgücü göçünün gelişmesi için bkz.: Luft, 2009; Şahin, 2010

tanıyan tüm ülkelerle diplomatik ilişkileri koparıp onları dışlamayı önerdiğinde Türkiye'nin de tam desteğini bulmuştur.

Aynı Hallstein daha sonra AET Komisyon Başkanı olarak 1963 yılında Türkiye-Topluluk arasında imzalanan Ortaklık Anlaşması için Ankara'ya geldiğinde "Türkiye Avrupa'ya dahildir" tespitini yapmıştır. Komisyon Başkanı böylece, hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde Türkiye'nin Avrupalılığının altını çizirken, aynı zamanda Türk Dışişlerinin kendi adıyla anılan "Hallstein Doktrini"ne başından itibaren gösterdiği desteğe gerekli karşılığı vermiştir. Her ne kadar Hallstein'in bir zamanlar Devlet Bakanlığı'nu yaptığı Başbakan Konrad Adenauer'in torunları bugün O'nun Ankara'da sarfettiği bu sözleri unutmuş görünseler de, Savaş sonrası Almanya-Türkiye ilişkileri, zamanla Avrupa'da bütünleşecek iki ülke çıkarları üzerine inşa edildiği açıktır.

Türkiye ve Almanya arasında ilk kez 1961 yılında imzalanıp 1964'te yenilenen işgücü alımı ile ilgili anlaşma sonucu bugün Almanya'da 1,5 milyonun üzerinde Türkiye Pasaportu'na sahip insan yaşamaktadır³. Buna, sayıları 1 milyona yaklaşan Alman Pasaportlu Türk nüfus da eklendiğinde, bugün Almanya'da yaklaşık 2,5 milyonun üzerinde Türkiye kökenli insan bulunmaktadır. 2005 yılından bu yana göçmen politikalarında pasaportun değil etnik, kültürel veya dini kökenin ön plana çıkarıldığı (Esen, 2011: 16-19) Almanya'da bu durumda Türk nüfusun önemli bir iç politika faktörü konumuna geldiği de söylenebilir.

AET adına Hallstein tarafından 1963 yılında imzalanan Ortaklık Anlaşması, Türkiye'yi bugün üyeliğin eşiğine getirmiştir. Uzun yıllardır Toplulukla süren Ortaklık, derin krizinden yine Almanya'nın desteği sonucu çıkarak 1999'daki Helsinki Zirvesi⁴ ile Türkiye-Avrupa ilişkileri yeni bir döneme girmiştir (Esen, 2009: 72-75; Karluk, 2009; Çalış, 2006). Her ne kadar siyasi ilişkilerde son yıllarda bir kriz yaşansa da, Türkiye'nin birçok alanda AB'ye uyum çabaları devam etmektedir. Olası bir kriz sonrası dönemde üyelik için büyük bir atılıma hazırlanan Türkiye, AB'ye uyum çalışmalarını birçok teknik alanda sürdürmekle kalmadığı gibi, bu çalışmalarını ve uyum sonrası uygulamaları yürütecek merkezi ve yerel düzeyde önemli

³ 2011 yılı sonu itibarıyla Almanya'da yaşayan Türklerin sayısı bir önceki yıla göre azalarak 1.607.161 olmuştur. Bunun için bkz: <http://www.turkishnews.com/tr/content/2012/04/15/almanyada-yasayan-ve-almanya-gelen-turklerin-sayisi-azaldi/>, (1.8.2012); ayrıca bkz.: <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/Bevoelkerung/MigrationIntegration/MigrationIntegration.html> (1.8.2012)

⁴ Kopenhag Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları için bkz.: <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kopenhagzirvesonuc-tr.pdf>, (1.8.2012)

örgütsel yapılanmalara gitmektedir (Esen ve Şener, 2010: 15-20; Şener, 2010).

Avrupa bütünleşmesi çabalarına çoğu kez öncülük eden Almanya ile Türkiye arasında yaklaşık yarım asırdır devam eden bir kalkınma işbirliği bulunmaktadır. AB'nin "Katılım Ortaklığı" çerçevesinde Türkiye'ye verdiği uyum desteği, bu işbirliği ile büyük paralellikler göstermektedir. Yani bugün AB ile 2000'den beri başlatılan Katılım Ortaklığı çerçevesinde yürütülen işbirliği modeli, Almanya ile toplam 45 yıldır devam etmektedir. Bu çerçevede hem Almanya hem de AB Türkiye'nin öncelikli kalkınma hedeflerine önemli destekler vermektedir. Bu işbirliği AB ile daha çok mali destekleri kapsarken, Almanya tarafından buna ilaveten teknik danışmanlık da verilmektedir.

Türkiye ve Almanya arasındaki bu kalkınma işbirliği Türkiye'nin AB'ye yaklaşması ile daha da artmıştır. Hem işbirliği alanlarının sayısı artmış, hem de öncelik alanları değişmiştir. Bununla birlikte Türk-Alman işbirliği birçok alanda da kurumsallaşmıştır. Bunun bir sonucudur ki, bugün Türkiye-Almanya ilişkileri bir "En"ler ilişkisidir. Yaklaşık 35 milyar Euro tutarında bir dış ticaret hacmi (TÜİK, 2011) ile Almanya, Türkiye'nin dış ticaretinde hem AB hem de diğer Dünya ülkeleri arasında ilk sırayı almaktadır. 70 binin üzerinde Türk girişimci Almanya'da, yine 5.000'e yakın Alman sermayeli şirket Türkiye'de etnik girişimcilikte birinci sırayı almaktadır. Aynı zamanda Almanya'da en büyük göçmen grubun Türkiye kökenliler, Türkiye'de ise yaklaşık 130.000'e ulaşan bir nüfusla en büyük yerleşik yabancılar grubunu da Almanlar oluşturmaktadır⁵.

Bu "En"ler listesini daha da uzatmak mümkündür. Ancak en az onun kadar önemli ve Almanya'daki Türk nüfusu ve Türkiye-AB ilişkilerini yakından ilgilendiren bir konuya da değinmek gerekmektedir: kurumların ve hizmetlerin kültürlerarası açılımı. Hatta bu konu Almanya'da olduğu kadar birçok AB ülkesinde de en büyük göçmen grubunu oluşturan Türk nüfusu için sonuçları olması itibarıyla Türk-Alman ilişkileri açısından önem kazanmaktadır.

AB'nin de 1997'deki Amsterdam Anlaşması (Md. 13) ile başlayan kararları doğrultusunda ve göçmenlerin topluma uyumunu desteklemeye yönelik olarak Almanya'da kamu kuruluşları kapılarını göçmenlere açmaktadır (Esen, 2011; Ülger, 2011; CLIP, 2008). Örneğin Berlin Eyalet Parlamentosu 2010 yılı Aralık ayında bir karar alarak göçmen kökenli kamu

⁵ Sayılar için bkz.: <http://www.hamburghaber.de/haber-ALMANYA-TURK-iSADAMLARI-2561/> (erişim: 1.8.2012); Kaiser, 2012: 181; Berlin Ekonomi Müşavirliği, 2011: 3

çalışanlarının oranını artırmak üzere bir tür pozitif ayrımcılık yapılmasını kabul etmiştir⁶. Bu uygulama Berlin eyaleti ile de sınırlı değildir. 2011 yazında tartışmaya açıldıktan sonra Parlamento’da grubu olan tüm siyasi partilerin Şubat 2012’de onay verdiği Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti’nin (NRW) “Katılım ve Uyum Yasası” da benzer maddeler içermektedir. Yaklaşık 18 milyon nüfusa sahip NRW, Almanya’nın en büyük ve en kalabalık eyaletidir. Her dört kişiden birinin yabancı kökenli olduğu NRW (2010: %24), 14 Şubat 2012’den beri yeni bir yasayla göçmenler için yeni uyum ve topluma katılıma yönelik yasal alt yapı oluşturmuştur⁷.

Yasanın özellikle altıncı maddesi, Eyalet kamu kuruluşlarının göçmenlere açılmasını öngörmektedir. Yabancıların toplumsal yaşama katılımını destekleyici birçok diğer önlemin yanı sıra, kamu çalışanları arasında halen %4’ü geçmediği tahmin edilen göçmen kökenlilerin oranını toplumdaki oranına kadar yükseltmek üzere önlemler alınmasını istemektedir⁸. Göçmen kökenlilerin kurumda çalıştırılmaları kadar, hizmetlerin oluşturulması ve diğer karar süreçlerine de eşit şekilde katılımlarının sağlanması istenmektedir⁹.

Bu düzenleme ve uygulamaların bulunduğu Almanya’nın hem Berlin hem de NRW eyaletleri, Türkiye kökenli göçmenlerin en yoğun yaşadığı iki eyalettir. Göçmenlerin veya göçmen kökenlilerin toplumun çeşitli alanlarında daha da yoğun temsil edilmelerini hedefleyen her iki yasa ile gelecekte kamu kurum ve kuruluşlarında ve bu kuruluşların karar mekanizmalarında daha fazla göçmen ve bununla birlikte daha fazla Türkiye kökenli göçmenlere istihdam fırsatı tanınacaktır. Bunun sonucu belki de Türkiye’deki birçok kurum, o kurumların yapısı ve işleyişini yakından tanıyan ve bu kurum temsilcileri ile daha kolay iletişim kurabilen Türkiye kökenli Alman kurum ve kuruluş personeli ile birlikte Türkiye-Almanya arasındaki işbirliği potansiyeli daha da artacaktır.

Bunun, Almanya’da yetişmiş, hatta belki orada doğmuş ve belli bir süre Türkiye’de istihdam olanakları bulan Türkiye kökenli göçmenlerle birlikte düşünüldüğünde, yukarıda boyutlarından söz edilen işbirliği potansiyelinin daha da genişleyeceği beklenmektedir. “Ulusötesi göçmenler” (Transmigranten) olarak da anılan ve bu yayında da farklı araştırmacılar

⁶ İlgili Yasa için bkz.: Gesetz- und Verordnungen für Berlin, 66. Jahrgang, Nr. 32, 28 Dezember 2010

⁷ Sayılar için bkz.: <http://www.rp-online.de/politik/deutschland/42-millionen-migranten-in-nrw-1.480608> (erişim: 1.8.2012)

⁸ İlgili yasa için bkz.: Gesetz zur Förderung der Teilhabe und Integration, 2012

⁹ Kurumların kültürlerarası açılımı için bkz.: Fent, 2007; Schröer, 2007; EPN, 2009

tarafından ele alınan Türkiye kökenlilerin de Türk-Alman işbirliğine katkıları büyük olacaktır. Bunun bir örneğini Türk-Alman Bilimsel İşbirliği Forumu'na ev sahipliği yapan Akdeniz Üniversitesi'nde görmek mümkündür. Üniversite'nin, sayıları 70'e ulaşan öğretim elamanı, ya öğrenim veya diğer nedenlerle belli bir süre Almanya'da yaşamış ve Alman kurum ve kuruluşlarla geniş bir işbirliği ağına sahiptir. Bunun bir sonucudur ki, Akdeniz Üniversitesi'nin Alman akademik kurum ve kuruluşları ile yoğun ortaklıkları bulunmaktadır (<http://uluslararası.akdeniz.edu.tr/akdeniz-universitesi-abegp-calismalari>).

Özellikle 2003-2004 öğretim yılından beri Türkiye'nin dahil edildiği AB Eğitim ve Gençlik Programlarının ve bu Programlar çerçevesinde özellikle Erasmus Değişim Programının en yoğun Almanya'dan Üniversite ve diğer eğitim öğretim kuruluşlarla gerçekleştirdiği söylenebilir. Ayrıca birçok Türk ve Alman kentleri Avrupa Konseyi'nin desteklediği kardeş şehir ortaklıklarından öteye bölgeler arası ortaklıklara gitmektedirler. Türkiye'de de AB ülkelerindeki örgütlenme modeline benzer şekilde kalkınma bölgelerinin oluşturulmasından sonra, Avrupalı bölgelerle işbirliğine gitmeleri daha da kolaylaşmış ve bu yolla her iki ülke bölgeleri için AB mali desteklerinden daha yoğun yararlanmanın yolu açılmıştır. Bunun için ilk örnek, Almanya'nın Hessen Eyaleti ile Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerini içine alan BEBKA Bölge Kalkınma Ajansı arasında 2010 yılında imzalanan işbirliği protokolü verilebilir¹⁰.

Böylece Türkiye'nin AB'ye yaklaşması ve Topluluğun çeşitli destekleme programlarından yararlanması, Türkiye-Almanya arasında yeni işbirliği olanakları yaratmaktadır. Almanya'daki kurumların ve özellikle kamu kurumlarının kültürlerarası açılımı gibi yeni atılımlar, orada sadece göçmenlerin çeşitli toplumsal alanlara katılımını kolaylaştırarak uyumunu desteklemekle kalmayacaktır. Aynı zamanda yeni uluslararası işbirliği olanaklarını da beraberinde getirecektir. Yakın gelecekte bunun yansımalarını da Türkiye-Almanya işbirliği konusunda görmek mümkün olacaktır.

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin Türkiye-Almanya işbirliği açısından beraberinde getirdiği yeni fırsatları tamamlamak adına yeni teknoloji alanlarından da söze etmek gerekir. Özellikle Almanya'nın güçlü

¹⁰ Basında da önemli yankı bulan işbirliği protokolü için bkz.:

http://www.bursaab.gov.tr/haber_goster.asp?haberID=384; http://www.bebka.org.tr/site-haber-4-bursa_hessen_ekonomi_gunu_gerceklestirildi.html; (2.8.2012)

http://www.google.com.tr/#q=Hessen+ve+Bursa+i%C5%9Fbirli%C4%9Fi&hl=tr&prmd=imvns&ei=N9kiUMfqKoyB4ASnvIHYBQ&start=10&sa=N&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.&fp=9f866d82b89664c6&biw=1093&bih=506 (2.8.2012)

olduğu alternatif enerji ve çevre teknolojilerine, çevre fashının AB ile müzakere edilmesi nedeniyle reform çalışmaları süren Türkiye’de talep artacaktır. Almanya’nın dünya piyasalarındaki üstün rekabet gücünün yanı sıra hem uzun yıllara dayanan Türk-Alman kalkınma işbirliği¹¹, hem de yenilikçi teknolojilerin kullanımını destekleyen AB mali kaynaklarından birlikte yararlanma olanağı, iki ülke işbirliği potansiyeli için yeni fırsatlar sunacaktır. Her yıl Türkiye’ye gelen turistler arasında uzun yıllar ilk sırada bulunan Alman turistler de işbirliği potansiyelini gelecekte olumlu etkileyeceklerdir.

SONUÇ

Tarihte ve bugün kendinden “iyi ve dostluk ilişkileri” olarak söz ettiren Türkiye-Almanya arasındaki ilişkiler, birçok alana yayılan işbirliği ile öne çıkmaktadır. Türk işgücü göçü sonunu “en insan yoğun” ilişkiler sıfatına kavuşan iki ülke arasındaki ilişkiler, kendisini önce dış v güvenlik politikalarındaki birliktelikle ispat etmiştir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra da bu birliktelik birçok uluslararası ve Avrupa örgütlerine taşınmıştır.

Türkiye ve Almanya arasındaki işbirliğini önemli ölçüde belirleyen iki faktörden biri konumundaki Avrupa bütünleşmesi de Türkiye’nin gelecekte AB ile yaklaşması ölçüsünde ikili ilişkileri olumlu etkileme potansiyeline sahiptir. Türkiye’nin bugün yararlandığı AB Programlarının uygulanmasında da gözlemlenebildiği gibi, Alman kurum ve kuruluşlar önemli işbirliği ortağı konumundadırlar. Gelecekte bu iki önemli fırsat alanı gelişmeye müsait görünmektedir. Almanya’da değişen uyum politikaları sonucu göçmen ve buna bağlı olarak Türkiye kökenlilerin Almanya’da toplumsal alanlara daha yoğun katılmaları bir takım yeni fırsatlar beraberinde getirecektir. Aynı zamanda Türkiye’nin halen sürdürdüğü uyum çalışmaları ile AB’ye daha fazla yaklaşması, her iki ülke için özellikle yenilikçi teknolojiler alanında yeni işbirliği olanakları sunmaktadır.

¹¹ . 50 yıl süren kalkınma işbirliği kapsamında Almanya’nın yaptığı yardımı, 2012’de Türkiye’deki refah artışından dolayı, bkz. http://www.zaman.com.tr/newsDetail_getNewsById.action?haberno=1354038&title=alman-ya-turkiyeye-yaptigi-kalkinma-yardimini-durdurdu (erişim: 6.10.2012)

KAYNAKLAR

Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Birimi,
<http://uluslararasi.akdeniz.edu.tr/akdeniz-universitesi-abegp-calismalari>
(2.8.2012)

Berlin Ekonomi Müşavirliği (2011): Verilerle Türkiye-Almanya Ekonomik İlişkileri Bilgi Notu,

CLIP NETWORK – Cities for Local Integration Policy (2008):
Gleichstellung und Diversitaet in den Bereichen Beschaeftigung und
Dienstleistungen – Kommunale Strategien für Migranten in Europa, Oxford

ÇALIŞ, ŞABAN (2006): Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı,
Politik

AKTÖRLER VE DEĞİŞİM, Ankara

Entwicklungspolitisches Netzwerk – EPN (2009): Interkulturelle Öffnung
von Organisationen und Verbaenden – Beteiligung von Personen mit
Migrationshintergrund in der politischen Arbeit, Eine Materialsammlung,
Frankfurt/Main

ESEN, EROL (2007): “Die deutsch-türkische Kooperation – Einführung in
die Rahmenbedingungen und Perspektiven”, Erol Esen (Ed.), I. Türk-
Alman İşbirliği Forumu – Uluslararası Sempozyum / I. Deutsch-Türkisches
Kooperationsforum – Internationales Symposium, Ankara, S. 30-52

ESEN, EROL (2009): “Ortaklıktan Üyeliğe Türkiye-Avrupa Birliği
Tartışmaları”, Erol Esen ve Necati İyikan (Ed.): Türkiye-AB İlişkileri Nereye
Gidiyor, Müzakereler, Reformlar ve Demokrasi, Ankara, s. 57-106

ESEN, EROL VE ŞENER, HASAN ENGİN (2010): “Türkiye-AB
İlişkilerinin Kurumsal Yapısının Evrimi / Evolution of the Institutional
Architecture of the Turkey-EU Relations”, Hasan Engin Şener ve Erol Esen
(Ed.): Avrupa Birliği'ne Üyelik Örgütlenmesi – Türkiye, Macaristan ve
Polonya, Ankara, s. 13-39

ESEN, EROL (2011): “Türk İşgücü Göçünün 50. Yılında Almanya'da
Sosyal Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı”, Erol Esen ve Zeliha Yazıcı (Ed.),
Onlar Bizim Hemşehrimiz – Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası
Açılımı, Ankara, s. 13-41

FENT, HANSPETER (2007): Die interkulturelle Öffnung von
Verwaltungsdiensten – ein wirksames Mittel zur Erreichbarkeit der

ausländischen Wohnbevölkerung?, Master Thesis am Institut für Verwaltungs-Management, Zürcher Hochschule Winterthur, Zürich

Gesetz- und Verordnungen für Berlin, 66. Jahrgang, Nr. 32, 28 Dezember 2010

“Gesetz zur Förderung der gesellschaftlichen Teilhabe und Integration in Nordrhein-Westfalen und zur Anpassung anderer gesetzlicher Vorschriften“, Gesetz- und Verordnungsblatt (GV. NRW), Ausgabe 2012 Nr. 5 vom 24.2.2012 S. 95 – 106, https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_vbl_detail_text?anw_nr=6&vld_id=13197&vld_back=N97&sg=0&menu=1 (erişim: 2.8.2012)

JAMİN, MATHİLDE (1998): Die deutsch-türkische Anwerbevereinbarung von 1961 und 1964, in: Fremde Heimat – Eine Geschichte der Einwanderung aus der Türkei, Essen

KAİSER, BIANCA (2012): Die Türkei als Migrationsziel für Auswanderer aus Deutschland, Esen, Erol; Gümüş, Burak (Ed.), Deutschland und die Türkei: Aktuelle Aspekte deutsch-türkischer Wissenschaftskooperation, Ankara, S. 181-188

KARLUK, RIDVAN (2007): Avrupa Birliği ve Türkiye, 9. Baskı, İstanbul

Kopenhagen Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/kopenhagzirvesonuc-tr.pdf>, (1.8.2012)

LUFT, STEFAN (2009): Staat und Migration: Zur Steuerbarkeit von Zuwanderung und Integration, Frankfurt/Newyork

ŞAHİN, BİRSEN (2010): Almanya’daki Türkler – Misafir İşçilikten Ulusötesi (Transnasyonel) Bağların Oluşumuna Geçiş Süreci, Ankara

SCHRÖER, HUBERTUS (2007): Interkulturelle Öffnung und Diversity Management: Konzepte und Handlungsstrategien zur Arbeitsmarktintegration von Migrantinnen und Migranten, Zentralstelle für die Weiterbildung im Handwerk (yay.), München

ŞENER, HASAN ENGİN (2010): Bir Fırsat Olarak İdari Reform – Macaristan ve Türkiye’nin AB’ye Uyumu Süreci, Ankara

Turkish Forum, NRW Kamu Kapısını Göçmene Açtı, <http://www.turkishnews.com/tr/content/2011/06/07/nrw-kamu-kapisini-gocmene-acti/> (Erişim, 15.10.2011)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2011,
http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=4&KITAP_ID=89 (12.8.2012)

ÜLGER, YUNUS: „Sözde Kalmasın“, Sabah Avrupa,
<http://www.sabah.de/tr/sozde-kalmasin.html>, (Erişim: 15.10.2011)

İnternet Kaynakları:

<http://www.rp-online.de/politik/deutschland/42-millionen-migranten-in-nrw-1.480608> (Zugriff: 1.8.2012)

http://www.bursaab.gov.tr/haber_goster.asp?haberID=384;
<http://www.bebka.org.tr/site-haber-4-bursa-hessen-ekonomi-gunu-gerceklestirildi.html>; (2.8.2012)

http://www.google.com.tr/#q=Hessen+ve+Bursa+i%C5%9Fbirli%C4%9Fi&hl=tr&prmd=imvns&ei=N9kiUMfqKoyB4ASnvIHYBQ&start=10&sa=N&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.&fp=9f866d82b89664c6&biw=1093&bih=506 (2.8.2012)

<http://www.hamburger.de/haber-ALMANYA-TURK-iSADAMLARI-2561/> (erişim: 1.8.2012)

<http://www.turkishnews.com/tr/content/2012/04/15/almanyada-yasayan-ve-almanyaya-gelen-turklerin-sayisi-azaldi/>, (1.8.2012)

<https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/Bevoelkerung/MigrationIntegration/MigrationIntegration.html> (1.8.2012)

http://www.zaman.com.tr/newsDetail_getNewsById.action?haberno=1354038&title=almanya-turkiyeye-yaptigi-kalkinma-yardimini-durdurdu (erişim: 6.10.2012)